

**MİLLİ MÜCADELE'DE ENVER BEHMAN
ŞAPOLYO'NUN İZLENİMLERİ VE KAĞNI KOLLARI**

**IN THE NATIONAL STRUGGLE THE ENVER BEHMAN
SAPOLYO'S IMPRESSIONS AND THE OXCART ARMS**

İrşad Sami YUCA *

Özet

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşaması olan Milli Mücadele dönemi hakkında birçok akademik ve özgün çalışmalar yapılmaktadır. Ancak Türk tarih anlayışında öne çıkan siyasi ve askeri olayların incelenmesi, sosyal ve bireysel olana ait tarihin incelenmesini kısmi düzeyde bırakmaktadır. Son yıllarda tarihsel sosyoloji tasavvurundaki gelişmeler, Türk tarih anlayışına bireyi, kentleri, etnik unsurları, kültürel değerleri ve toplumun diğer yapılarını inceleme konusu yapmada popüler kılmıştır. Tarihin bu yeni çerçevesi dâhilinde, Milli Mücadele dönemi Anadolu'da bireylerin yaşadıkları, üstlendikleri vazifeler, ruh halleri, fikir yapıları ve beklentilerinin keşfi önemli hale gelmiştir. Bu maksada katkı sağlayacağı düşüncesiyle bu çalışma kaleme alındı. Çalışmada, Enver Behnan Şapolyo'nun, Milli Mücadele'ye katılışında bir birey olarak taşıdığı milli hisler, Anadolu halkının o süreçte sahip olduğu düşüncelerinin ve hislerinin keşfine de örnek teşkil etmektedir. Milli Mücadele döneminde askeri vazife olarak görev yaptığı Kağni Kolları hakkında malumatlar vermesi, o devrin cephe gerisindeki hayatın bilinmesine katkılar sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Enver Behnan Şapolyo, Kağni Kolları

Abstract

Many academic and original studies are carried out for the period of National Struggle which was the first phase of the establishment of the Republic of Turkey. However, according to Turkish historical perception the significant topics of research are the structures of Turkish political and military history. Therefore the history of social and individual investigations remained partial. In recent years, noticeable improvements in historical sociology, cities, ethnic elements and cultural values of the individual and the community to make critical examination of other sub-units have become popular in historical understanding. Within the framework of this new popular history, the period of the National Struggle in the individuals' live, undertaken duties, human moods, ideas and expectations of structures thought to contribute to the discovery of this time. As an individual, Enver Behnan Sapolyo

* Arş. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muş. s.yuca@alparslan.edu.tr

during the time of the National Struggle he carried the existence of national feelings. His national feelings are an example of the discovery of thoughts and feeling of his public. In addition, during the National Struggle, he gave a valuable historical data about his duty in the oxcart arms, whereby it contributes a significant knowledge for known about what happened the behind front line.

Keywords: The National Struggle, Enver Behnan Şapolyo, Oxcart Arms

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasının ilk safhasını teşkil eden Kuvay-i Milliye/Milli Mücadele dönemi hakkında birçok akademik ve özgün çalışmalar gerek yurt içi gerekse yurt dışında yapılmaktadır. Ancak Türk tarih çalışmalarında siyasi, kurumsal ve askeri yapıların incelenmesine nazaran bireylerin yaşam öykülerinin incelenmesi kısmi düzeyde kalmıştır. Son yıllarda Türkiye'de tarihsel sosyoloji alanında gözle görülür gelişmeler görülmektedir. Türkiye'nin yakın dönemine ait araştırmalarda kentlerin, etnik ve dini unsurların, kültürel değerlerin, bireylerin ve toplumun diğer birimlerinin konu olarak seçildiği görülmektedir. Bu yeni inceleme konuları bireylerin tarihe olan ilgisini resmi nazardan çıkarıp sivil ve popüler bir zemine çekmektedir.¹

Tarihin ana öznesi olan bireyin gündelik hayatta yapıp ettikleri, ruh hali, tercihleri ve fikir yapısı gibi tarihin tamamlayıcı unsurlarının varlığının göz ardı edilmemesi gerekir. Zira zaman tüneli içinde bireyleri toplumsal olaylara karşı bilgiyle bilinçlendiren tarihin, geçmişin bilgisini yeni tarih anlayışları bağlamında minimize ederek incelemeye tabi tutması bireylerin, tarihi daha yalın anlamalarına olanak sağlamaktadır. Uygulanan bu yöntem sosyal bilimlerin temel metotlarından birisi olan tümevarım yönteminin felsefi tarifine uygun düşmektedir. Her bireyin içinde yaşadığı zamanın insanı olmasından dolayı sosyal bilimciler için ele alınan devrin bir saklı hazinesi hükmündedirler.

Tarihin bu yeni popüler anlayışı dâhilinde, Milli Mücadele döneminde Anadolu'da bireylerin birebir yaşadıkları, üstlendikleri vazifeler, ruh halleri, fikir yapıları ve geleceğe dair beklentilerinin keşfi sonraki kuşaklar tarafından anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşüncesiyle bu çalışma kaleme alındı. Tarih, sadece kahramanlara, liderlere ve askerlere ait olmadığı gibi tarihin şekil alması ve içerik kazanması sürecinde her birey belirli bir düzeyde tarihin gizemine ışık tutmaktadır.

Bir birey olarak Enver Behnan Şapolyo'nun, Milli Mücadeleye katılışında taşıdığı milli hislerin varlığı, mensubu olduğu halkın o süreçte sahip olduğu düşünce ve hislerinin tahliline bir örnek teşkil etmektedir. Ayrıca, Milli Mücadele döneminde milletin kurtuluşunda beliren gönüllülük esasında bir vazife olarak Kağnı Kolları'nda vazife üstlenir. Şapolyo, Kağnı Kolları'nda yaşadıkları hakkında verdiği tarihi malumatlar ile Milli Mücadele döneminin cephe gerisinde ve Anadolu'sunda yaşananlara, toplumun gündelik

1 Mehmet Evsile, "Milli Mücadele Gerisinde Günlük Hayat", History Studies, Cilt: 4, Sayı: 1/2012, s. 215-234.

yaşamına ve düşüncelerinin anlaşılmasına ışık tutmaktadır. Bu tarz konuların ele alınma Türk tarihinin farklı bakış açılarıyla değerlendirmesini olanaklı hale getirmektedir.

A. Enver Behnan Şapolyo ve Milli Mücadele

Şapolyo, 1900’de İstanbul’un Kocamustafapaşa semtinde doğar.² İstanbul Lisesi’nde devam eden eğitimi sırasında, derslerindeki başarılarından dolayı lise yönetimi tarafından eğitiminin geri kalanını tamamlaması için 1917’de Almanya’ya gönderilir. Ancak I. Cihan Harbi’nin sonuna doğru Osmanlı Devleti’nin müttefiklerinden olan Almanya’nın yenilmesi ve Versailles Ateşkes Antlaşmasını 11 Kasım 1918’de imzalaması sonucunda, Osmanlı devletiyle olan birçok ikili ilişkileri kesintiye uğrar.³ Şapolyo, bu sürecin etkilenenlerinden birisi olur. Devlet tarafından kendisine verilen eğitim tahsisatı kesilmesiyle İstanbul’a dönmek zorunda kalır.⁴

Şapolyo, kesintiye uğrayan eğitim hayatına İstanbul Muallim Mektebi’nde devam eder.⁵ Bu dönemde Osmanlı Devleti’nin pay-ı tahtı İstanbul da, İtilaf kuvvetlerinin 13 Kasım 1918 asker çıkarmaları ile işgali altına girer. İşgal, yurttan derin şok etkisi yaratır. İşgal tarihinde Türk halkı için yeni bir sürecin başlangıcının başlangıcı olacaktır. İşgal güçlerine ait askeri kuvvetlerin İstanbul sokaklarında belirmesi, vatansever Şapolyo’nun ruhunda güçlü bir milli uyanışı meydana getirir. Ülke genelinde halkın varlığına yönelik tehditlere karşı bir şeyler yapmak ister. Ruhundaki güçlü milli etki, kesin ve iradeli bir karar almasına neden olur. Aldığı kararı Muallim Mektebi’ndeki birkaç arkadaşıyla paylaşır ve Anadolu’ya geçmek için sözleşirler. Amaçları Anadolu’ya geçip, Kuvay-i Milliyecilerin yanında vatan savunmasına katkı sağlamaktır.⁶ Şapolyo, Anadolu’ya geçmeden önce Kuvay-i Milliye’nin ilk direniş örgütlerinden biri olan ve İstiranca’da Yunan kuvvetlerine karşı direniş gösteren “*Kanlı Bayrak Kuvay-i Milliye Müfrezesi’ne*”⁷ katılarak Yunan güçlerine ve Rum çetelerine karşı savaşır.⁸

2 Şapolyo’nun kişisel arşivinden çıkan ve kendisi tarafından kayıt altına alınan hayat öyküsü. Enver Behnan Şapolyo, “*Enver Behnan Şapolyo*”, 1 Ocak 1959, s. 1.

3 Osman Özsoy, Türkiye’nin İmaj Sorunu ve 2000’li Yılların Eşiğinde Yeni Vizyon Arayışları, Alfa Basım Yayın, İstanbul, 1998, s. 22.

4 Enver Behnan Şapolyo, Türk Akıncıları, Rafet Zaimler Kitabevi, İstanbul, 1966, s. 75.

5 Enver Behnan Şapolyo, “*Enver Behnan Şapolyo*”, 1 Ocak 1959, s. 2.

6 Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1967, s. 9.; “*Enver Behnan Şapolyo*”, Çağrı Dergisi, Sayı: 173, Haziran 1972, s. 4-5.; Taner Aslan, “İstanbul’un İşgaliyle Meydana Gelen Siyasî Ve Sosyal Buhranların Sosyo-Psikolojik Tahlili Üzerine Bir Deneme”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt: 29, Sayı: 1, 2009.

7 Kanlı Bayrak Kuvay-ı Milliye Müfrezesi, Rüstü Kaptan ve Şeref Kaptan liderliğinde kurulmuştur. Enver Behnan Şapolyo, Kuvay-ı Milliye Tarihi, Ayıldız Matbaası, Ankara, 1957, s. 142.

8 Kendi kaleminde kayıt ettiği hatıraları. Enver Behnan Şapolyo, “*Enver Behnan Şapolyo*”, 1 Ocak 1959, s. 3.; Enver Behnan Şapolyo, İnkılâp Tarihi, İstiklal Matbaası, Ankara, 1961, s. 60-61.; Hasan Ali Polat, Milli Mücadele Yıllarında Marmara Bölgesinde Faaliyet Gösteren Müfrezeler, Milis Kuvvetleri ve Çeteler (1918-1922), (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tez), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008, s. 93-96.; Enver Behnan Şapolyo, Kuvay-ı Milliye Tarihi..., s. 141-143.

Şapolyo, Kanlı Bayrak Müfrezesinden bir müddet sonra ayrılır. Müfrezeden ayrılmamasına sebep olarak çetenin zamanla milli amaçlardan sapmasını neden olarak gösterir. Zamanla müfreme, elde ettiği bazı ekonomik nüfuzlardan dolayı Trakya bölgesinde bir şekavet çetesi haline gelir. Haziran 1921’de çete lideri Rüştü Kaptan’ın, Osmanlı Jandarması ve Fransızların işbirliği ile yakalanmasıyla çete dağılır.⁹ Şapolyo, ülkenin içinde bulunduğu olağanüstü koşullara bağlı olarak Anadolu’ya açılan kapı olan İnebolu üzerinden Ankara’daki Türk milliyetçilerine katılmak ister.

Şapolyo, vatanın içine düştüğü kaostan kurtuluşunun en iradeli yolunun Mustafa Kemal Paşa liderliğinde başlayan Milli Mücadeleye katılmak olduğuna güçlü bir şekilde inanmaktadır. Bu amaçla İstanbul’da faaliyet gösteren Milli Mücadele yanlısı Mim Mim Grubu’nun Kocamustafapaşa’daki şubesiyle temasa geçer.¹⁰ Mim Mim teşkilatı ittihatçılar tarafından İstanbul’da kurulmuş bir gizli teşkilat olup, İstanbul’da oluşturdukları gizli çalışma ağıyla, Anadolu’ya geçmek isteyen vatanseverlere yardımlar sağlamaktaydı. Mim Mim teşkilatı Şapolyo’yu Anadolu’ya geçirmek için oluşturdukları bir vatansever gruba dâhil ederler. Mim Mim teşkilatı ayrıca Şapolyo’ya seksen sandık cephaneyi emanet ederek, İstanbul Kız Kulesi açıklarında demirli bulunan İtalyan ticaret gemisi ”Çelyo Tiryestino”ya bindirirler. Şapolyo, o günleri şu sözleriyle anlatır:

“İşte böyle acı günlerin birindeydi. İstanbul Lisesinden 15 arkadaş, Anadolu’ya kaçma kararı verdik. Fakat nasıl kaçacaktık. Bunun çarelerini aradık. Nihayet buna muvaffak olduk. İstanbul’da gizli surette faaliyete bulunan Mim Mim Grubu ile temasa geldik. Bizi Anadolu’ya kaçırmaya söz verdiler. Mim Mim Grubunun gizli bir kolu da Koca Mustafa Paşada idi. Recep Peker’in kayın biraderi Eczacı İlhami Bey vasıtası ile bu gruba *dâhil oldum. Mim Mim Grubu, milli müdafaa anlamına gelir ve parolası “Nuh” idi. “Nuh” parolası ise Mustafa Kemal’in gizli adı idi. Gruba mensup birisi beni Balık Pazarı civarındaki Kantarcılar Mahallesindeki büyük bir depoya götürdü. Burada birtakım işçilerle sabaha kadar tahta sandıkların altına silah ve üstüne de Hilal-i Ahmere ait sargı bezleri yerleştirdik... Gece doldurduğumuz bu sandıkları Kantarcılar semtindeki Sirkeci Gümrüğüne getirdim. Gümrük memurları odasına girerek, tarif edilen adamı buldum ve kartı gösterdim. Ve Nuh’un da selamını söyledim. Sandıkların da geldiğini bildirdim. Derhal beni rıhtımda bulunan bir Rizeli kayıkçının kayığına bindirdi. Bu sandalla muazzam bir ticaret gemisine yaklaştık. Bu geminin kıç tarafında Tiryestino Çelyo yazılı idi... Ben de bu gemiden içeri girdim. Bilhassa İtalyanlar İstanbul’dan silah kaçıranlara para mukabilinde yardım ediyorlardı. Hatta bunlardan cephane ve silah da satın alınıyordu.”¹¹*

9 Enver Behnan Şapolyo, Türk Akıncıları..., s. 76.

10 Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi, İstanbul, 1967, s. 12-15.; Müdafaa-i Milliye Teşkilatı’nın baş harfleri ile anılan Mim-Mim Teşkilatı, 1920 yılının Nisan-Mayıs ayları içinde İstanbul’un Topkapı semtinde kurulmuş gizli bir örgüttür. Necdet Ekinci, “Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Anadolu’daki Türk ve Düşman Gizli Faaliyetleri”, Atatürk Yolu, Cilt: 4, Sayı: 14, Ankara, 1994, s.167-184.; Enver Behnan Şapolyo, “50. Yıl Hatıraları”, Ankara, 15 Haziran 1970, s. 1.

11 Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi..., s. 13-14.

Şapolyo’nun birebir yaşadıklarını bu sözlerle aktarması, Mim Mim Grubu’nun Milli Mücadele lehinde İstanbul’da yürüttüğü çalışmaların türüne ve çalışma şekillerine dair kıymetli tarihi bilgileri barındırmaktadır. Ayrıca Milli Mücadelede, İstanbul’dan Anadolu’ya insan, cephan ve tıbbi malzemelerin nasıl taşındığına da verdiği tarihi malumatlarla ışık tutmaktadır. Şapolyo, Ankara’nın bir anlamda dünyaya açılan yolu olan İnebolu’ya 1920’nin başlarında varır.¹² Gemideki yolculuğu esnasında yaşadıklarını ve içinde bulunduğu genel ruh halini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Ambarın dar merdivenlerinden bir İngiliz, bir Fransız, bir İtalyan bir de Türk polisi aşağı indiler. Bunlar herkesin vesikalarını yokluyorlardı. Benim vesikamı görmeğe tenezül bile etmeden geçtiler. Biraz ötede bir Batum yolcusunu yakaladılar. Ortalık birbirine karıştı. Bu adam bir Rus İhtilalcisi imiş. Derhal bu adamın serçe parmağına ince bir zincir geçirdiler... Adamı alıp götürdüler bu adamı tevkif edildikten sonra beni bir heyecan aldı ben de gizli olarak İstanbul’dan kaçıyordum. Anadolu’da Sultana ve müstevli düşmanlara karşı isyan etmiş olanlara karışmağa gidiyordum. Görülen adam kadar ben de suçlu ve bir asi idim. Tekrar yerime oturdum. Bilmem, neden milli bir vazifeyi üstüne almış bir adamda korku olmuyor.”¹³

B. Kağrı Kolları

Milli Mücadelenin hazırlık dönemi olan 1919-1920 devresinde, Kuvay-i Milliyeciler İstanbul’dan kaçırılan askeri, tıbbi ve erzak malzemelerini ilk önce Kocaeli bölgesi üzerinden Anadolu’ya sevk etmekteydiler. Ancak mezkûr bölgede İngiliz kuvvetlerinin askeri denetimlerini sıklaştırmasıyla alternatif bir yol olarak deniz yoluyla İnebolu’ya ulaştırma güzergâhı kullanılmaya başlanır. Ayrıca İnebolu’nun stratejik konumu Rusya’dan temin edilen askerî malzemelerin İnebolu’daki depolarda muhafaza edilmesini kolaylaştırmaktaydı. Ancak Ankara Milli Hükümeti için toplanılan lojistik kaynakların süratle güvenliği yüksek olan iç bölgelere ve Batı Cephesi’ndeki mevzilere ulaştırılması öncelikli bir askeri seçenektir.¹⁴ Milli Mücadele sürecinde, askeri, tıbbi ve yaralıların taşınmasında Kağrı Kolları’nın üstlendiği rolün büyüklüğü Şapolyo’nun anılarından anlaşılmaktadır.

Şapolyo, İstanbul’dan hareket edişinin ertesi günü İnebolu’ya varır. İnebolu’ya varışı ve sahip olduğu ruh hali hakkında şunları söyler: “Milletim için çalıştıkça maddi ve manevi varlıklara kavuşacağıma inanmıştım. Artık hürriyet kapısından girmiş bir Kuvay-i Milliyeci olmuşum. Her türlü vazifeye amade idim. Cepheye gönderirlerse derhal gide-

12 Rahmi Çiçek, “Ankara Hükümetinin Dünya’ya Açılan Kapısı İnebolu-Ankara Yolu”, Atatürk Yolu Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 20, 1997, s. 399-412.

13 Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi..., s. 15-16.

14 Hüsnü Özlü, “Milli Mücadele Yıllarında Kastamonu’da Müdafaa-ı Hukuk Hareketinin Doğuşu Ve Bölgenin Kuvayı Milliye’ye Katılışı”, ÇTTAD, Sayı: 18-19, Bahar-Güz 2009, s. 69-87.; Rahmi Çiçek, “Ankara Hükümetinin Dünya’ya Açılan Kapısı ...”, s. 399-412.

cektim. Anadolu'ya kaçanlar yaşamak için değil yaşatmak için geliyordu."¹⁵

Görüldüğü gibi Şapolyo, Milli Mücadele döneminde sahip olduğu milli ruh ve hislerini tarif ederken, diğer taraftan dönemin vatansızlarının sahip olduğu ruh halinin nasıl olduğunu da tarif etmektedir. Şapolyo, Milli Mücadele'nin temel felsefesini ümit, irade ve iman noktaları üzerinden kurulduğuna dikkatleri çekmek istemektedir. Ona göre, ümit; hür Türk'ün doğuşu, irade; Kuvay-i Milliye manasını taşımakta, iman ise Türk halkının tarih boyunca taşıdığı bağımsız yaşama mefkûresini temsil etmekteydi. Kuvay-i Milliye'nin Anadolu'da vatansızların psikolojik dünyalarında meydana getirdiği iman hakkında şunları söyler: "İstanbul'dan ayrıldığımdan dolayı bir acı hissetmiyordum. Yeni bir âleme dalıp kim bilir neler görecektim. Çalışmak için emir bekliyordum. İstanbul Liseli arkadaşlarım da bu otele vardılar. İman dolu gözlerinden ateş fişkırdı. Hepimiz ya istiklal, ya ölüm ahdiyle Kemalistler kafilesine karışmıştık."¹⁶ Şapolyo'nun ifadelerindeki dikkat çekici unsur, Milli Mücadele'nin erken bir döneminde "Kemalistler" ifadesini kullanmasıdır. Onun kullanmış olduğu Kemalistler ifadesi aynı zamanda Anadolu'daki Kuvay-i Milliye hareketinin, Mustafa Kemal Paşa'nın karizmatik liderliği üzerinden nasıl bir siyasal kimlik kazandığına da kanıt olmaktadır.

Sakarya ve Başkumandanlık Meydan Muharebelerinin hazırlık safhasında Mustafa Kemal Paşa'nın, TBMM'den 5 Ağustos 1921'de Başkomutanlık yetkisini alır.¹⁷ Anadolu halkının desteği son bir defa "Tekâlifî Milliye Emirleri" bağlamında temin edilmeye çalışılacaktır. Tekâlifî Milliye Emirlerinin beş numaralı emrine göre: "Halk elindeki arabası, yaylı, öküz arabası, kağıt, at, eşek, katır, deve, deniz motoru, taka ve benzeri taşıt araçlarıyla, ayda bir defa olmak ve yüz kilometreyi geçmemek şartıyla orduya ait malzemeyi istenen yere kadar parasız taşıyacaktır."¹⁸

Ancak Şapolyo'nun Milli Mücadele dönemine ait anılarına göre, askeri ve diğer ihtiyaç malzemelerin İnebolu-Kastamonu hattı üzerinden Batı Cephesi'ndeki komutanlıklara sevk edilmesinde mühim vazife gören Kağıt Kolları'nın, Tekâlifî Milliye Emirleri'nin ilanından önce zaten mevcut olduğuna işaret etmektedir. Tekâlifî Milliye Emirleriyle var olan lojistik gücün bir envanterinin çıkarılması ve halktan alınan yardımların ileride devlet tarafından nakdi olarak geri ödenmesine işaret olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹ Milli Mücadele döneminde, Anadolu'da yolların kullanışlı olmayışı var olan yolların stabilize oluşu, iklim koşullarının getirdiği zorluklar ve Kastamonu-Çankırı bölgesinin coğrafi açıdan engebeli olması askeri sevkiyatı güçleştiren unsurların başında gelmekteydi.²⁰ Milli Mü-

15 Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi..., s. 25.

16 Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi..., s. 25.; Enver Behnan Şapolyo, "Millî Felsefe Nedir", Doğu, Sayı: 13-14-15, Sontşşrin, İlkânun, Sonkanun 1943-1944, s. 11-12.

17 TBMM Zabıt Ceridesi, 5 Ağustos 1921, Cilt: 12, i Devre: I, İçtima: II, s. 21.

18 Alptekin Müderrisođlu, "Kurtuluş savaşının Mali Kaynakları", Atatürk Yolu Dergisi, Cilt: 4 Sayı: 13, 1994, s. 23-52.

19 Mehmet Akif Tural, "Tekâlifî Milliye: Halka Borcu Kalmayan Devlet", Atam, Cilt: 11, Sayı: 32, Temmuz 1995.

20 Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi..., s. 31-41.; Hüsnü Özlü, "Millî

cadele sürecinde bu zorlu koşullara rağmen askeri lojistiğin iç bölgelere ve cephelere taşınmasında mühim bir vazife gören unsurun başında hiç kuşkusuz at, katır, deve ve öküz kağrıları gelmekteydi.²¹

Şapolyo, Kağrı Kolları’na tayin edilmesini Ankara Milli Hükümeti’nin onayıyla gerçekleştirdiğini belirtir: “*Otelde yatağıma uzanmış yatıyordum. Odamın kapısı vuruldu. Sessizdim, içeri bir asker girdi. Sizi kumandan istiyor! Dedi. Doğruca kumandan gittim, bana: yavrum, sana bir vazife veriyorum. Bu mukaddes vazifeyi hakkıyla göreceğine inanıyorum. Ne gibi bir vazife! Cepheye cephane taşıyan kağrı kollarının kumandanı yaptım. Emredersiniz! Diyerek bu mukaddes vazifeyi kabul ettim.*”²² Görüldüğü üzere Şapolyo, ülkenin içinde bulunduğu siyasal çöküntü ve ekonomik yoksulluk ortamında vatanın bağımsızlığı için kendisine verilen milli görevi derhal kabul etmektedir. Milli Mücadele yıllarına ait ordunun gerisinde görev yapan Kağrı Kolları’nın ordunun hizmetinde büyük vazifeler gördüğü anlaşılmaktadır.²³

Bu tarihte İnebolu- Kastamonu hattı üzerinden Sakarya Cephesi’ne cephane ve erzak taşımada vazife gören Kağrı Kolları’ndan bir kol, Şapolyo’nun emrine verilir.²⁴ Emri altında bulunan Kağrı Kolları’ı hakkında şu tarihi malumatları aktarır: “*Kumandasını aldığım kağrıları, bir yanardağın lavı gibi ağır ağır cepheye akıyordu. Ben de bunların yanında yaya olarak gidiyordum. Bazen bir pınar veya çeşme başında duruyorduk. Kağrıların kırk tane idi. Kırk kağrı, bir de muzaheret bölüğünden Mustafa bir de ben, kırk iki kişiyiz. Bunlardan ikisi altmış yaşlarında erkek, sekiz tanesi on beşer yaşlarında veya daha yukarı çocuklardı. Otuz tanesi de genç kadındı. Bazı kadınların kucaklarında bebekleri de vardı.*”²⁵ Görüldüğü üzere, Milli Mücadele sürecinde halkın katılımı her yaş gurubundan gerçekleşmiştir. Anadolu halkının zor koşullara rağmen sürece dâhil olmasında, taşıdıkları milli ruhun ve bağımsızlığa dayanan imanın etkisinin büyük olduğuna işaret edilmektedir.²⁶

Şapolyo, Kağrı Kolları’ndaki askeri vazifesi müddetince Batı Cephesi’ne ve işgal kuvvetlerine karşı hazırlıkları yapılan Sakarya Cephesi’ne dört sefer yapacaktır. Bu se-

Mücadele Yıllarında Kastamonu’da Müdafaa-ı Hukuk Hareketinin Doğuşu..., s. 69-87.; İsmail Çam, “İstiklal Yolu ve Çankırı Güzergâhı”, Milli Mücadelede Çankırı ve İstiklal Yolu Sempozyumu, Çankırı, 21-23 Ekim 2010.

21 Enver Behnan Şapolyo, “Atatürk ve Üç Kılıç”, Milli Eğitim Dergisi, Sayı: 31-32-33, Ekim-Kasım-Aralık 1975, s. 1-3.

22 Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi..., s. 31.

23 Enver Behnan Şapolyo, “Atatürk ve Üç Kılıç”..., s. 1-3.

24 Enver Behnan Şapolyo, Peygamberler Tarihi..., s. 362.; Enver Behnan Şapolyo, “Atatürk ve Üç Kılıç”, Türk Kültürü, Sayı: 35, Kasım 1965, s. 84-87.; Enver Behnan Şapolyo, “Atatürk ve Üç Kılıç”, Milli Eğitim Dergisi, Sayı: 31-32-33, Ekim-Kasım-Aralık 1975, s. 1-3.; Enver Behnan Şapolyo, “Atatürk ve Üç Kılıç”, Türk Silahlı Kuvvetleri Malulleri Dergisi, Sayı: 138, Eylül 1971, s. 2-5.

25 Şapolyo, birisi kendi emrine muzaheret bölüğünden verilen Mustafa’dır, kendi emrindeki diğer kırk kağrıcının ikisi altmış yaşlarında erkek, sekiz tanesi on beşer yaşlarında çocuklardır. Otuz tanesi ise genç kadın olup bu kadınlardan bazıları kucaklarında bebekleri vazife-i milliyeyi gördüğünü belirtir. Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi..., s. 35.

26 Mesut Çapa, “Bir Harbiyelinin Milli Mücadele Anıları”, Atatürk Yolu Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 14, 1994, s. 141-166.

ferlerin birinde tekrar İstanbul'a geçer. Kanlı Bayarak Kuvay-i Milliye Müfrezesi'nde bir müddet Yunan ve Rum çetelerine karşı Istranca taraflarında silahlı mücadeleye katılır.²⁷ Bir müddet sonra Kastamonu'ya geri dönerek Kağnı Kolları'ndaki vazifesine kaldığı yerden devam eder.²⁸

Şapolyo, Batı Anadolu'da bulunan Kağnı Kolları'nın başlangıç menziline İnebolu olduğunu söylemektedir. İnebolu ile Batı Cephesi istikametinde birkaç menzil dâhilinde çalıştıklarını belirtir.²⁹ Görev yaptığı İnebolu-Kastamonu-Ankara menziline stratejik yapısı hakkında şunları aktarır: “Şehrin (Kastamonu) başında bir kışla vardı, onun önünden geçtik, bir ambarın önünde durduk, bu nokta birinci menzil idi. İkinci menzil, Kastamonu'dan Ankara, üçüncü menzil ise Ankara'dan Sivrihisar yoluyla Eskişehir'di. Diğer menzillerde ise ayrı kağnı kolları vardı.”³⁰ Şapolyo genel olarak İnebolu-Kastamonu hattında cephe taşıma görevlendirilmişti. Şunları aktarır: “İnebolu'da herkes birbirine yardıma koşuyordu. Kağnılar ilerlemeye başladı. karanlığı yarararak ilerlemeye ilerliyorduk. Bastığım yeri göremiyordum. Her taraf zifiri bir karanlığa bürünmüştü. İki Çay denilen vadiye daldık. Bir saat sonra ufak bir karakolun önünde jandarmalara durdurdu. Burası İnebolu'dan çıkanların vesikalarını kontrol eden bir karakol noktası idi. İç Anadolu'ya öyle kolay kolay girilemiyordu. Jandarma bana: tamam mısınız? Dedi. Ben de. Evet. Deyince Yolunuz açık olsun. Kastamonu'ya altı günde varmağa gayet et, geç kalırsan İstiklal Mahkemesi'ne verirler. Cephede askerler cephe bekliyorlar. Dedi...”³¹ Görülen o ki dönemin ağır koşulları içerisinde Ankara Hükümeti, İç Anadolu'ya geçişi yüksek bir güvenlik denetimine tabi tuttuğudur. Ayrıca cepheye malzemelerin taşınmasında olağanüstü bir hassasiyet gösterilip iş akışında bir gevşemenin meydana gelmesi halinde kişi/lerin İstiklal Mahkemelerinde yargılanacağını bilinilmesi, halkın ve Milli Mücadele'ye katılanın üzerinde bir baskı oluşturmaktadır.

Şapolyo, Kağnı Kolları'nda emeği geçen dönemin Anadolu halkı hakkında şunları aktarır: “Bu kağnıları süren ayakları çarıklı, sarı mintanlı, mor şalvarlı, kırmızı kuşaklı köy delikanlıları ile üç etekli, dallı şalvarlı, başları örtülü kadınlar ne temiz bir ruha malikti. Ancak bunlarla beraber yaşayanlar bilirler.” Şapolyo'nun bu aktardıkları Milli Mücadele döneminde cephe gerisinde Anadolu'da ki yaşama ve insanlara dair kıymetli bir bakış açısı vermektedir. Kağnıların işleyişi hakkında da şunları beyan eder: “kağnılar menzillerinden cepheye iki sıra teşkil etmekte idi. Bunlar bir bostan dolabının kovaları gibi mütemediyen harekette idi. Kağnıların bir kolu İnebolu'da bir kolu ise İnönü Cephesinde bulunuyordu. Bunların bir kolu dolu gidiyor diğer kolu ise dolmak için boş dönüyordu.

27 Enver Behnan Şapolyo, Kuvayi Milliye Tarihi..., s. 142.

28 Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi..., s. 46.

29 Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi..., s. 34.

30 Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi..., s. 46.

31 Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi..., s. 32.

*Fakat bunların hepsi durmadan harekette idi.*³²

Şapolyo, Milli Mücadele döneminin sosyolojik ve iktisadi gerçeğinin daha iyi anlaşılması yönünde Anadolu’daki gündelik yaşam hakkında şu değerli bilgileri vermektedir: “Hiçbir ferdin şikâyeti olmayıp herkes seve seve gönüllü hizmetini yapıyordu. Bu sıra memleketin iktisadi vaziyeti de ihmal edilmiyordu. Her köy eskisi gibi ekiliyor hiçbir şey pahalı değil hayat tabii idi. Kimse de ihtikâr yaparak para kazanmak hırsı doğmamıştı. Köylüler cepheye cephaneleri pazara mal götürü gibi sakın ve neşeli götürüyorlardı.”³³

Şapolyo, Milli Mücadele’de askeri lojistiğin sevkiyatı için kullanılan İnebolu-Kastamonu-Ankara menziline İstanbul’dan gelen asker ve aydınların Ankara Hükümeti’ne katılmak için kullandıkları önemli bir güzergâh noktası olduğunu da beyan eder.³⁴ Milli Mücadele döneminde Anadolu’ya geçişin kapısı olan dönemin İnebolu’su hakkında şunları beyan eder: “O, tarihte İnebolu sokakları adam alamıyordu. Oteller ve hanlar dolu idi. İnebolu Camii avlusu da insanla dolu idi. Burada herkes ayran içiyordu. İnebolu’daki bu kalabalığın aslı şu idi: Ankara’ya telgraf çekiliyor, o adamı tanıyan birisi onu tezkiye ederse, İç Anadolu’ya girmesine müsaade ediliyordu. Yoksa geri çevriliyordu. Şüpheli adamlar Ayın-Pe teşkilatı tarafından ya tevkif ediliyor yahut geri iade ediliyordu. Şüpheli isimler yaya yoluyla Jandarma tarafından Ankara’ya sevk olunuyordu.”³⁵ Şapolyo, bir müddet Kağnı Kolları’nda vazife gördükten sonra Kastamonu İstiklal Mahkemesi Heyeti’yle beraber 10 Ekim 1920’de Ankara’ya geçer.³⁶

Şapolyo, Kağnı Kolları’nın, Milli Mücadele’de gördükleri vazifelerden dolayı, Türk İstiklal Harbi’ndeki manevi yerleri hakkında şu tarihi beyanı verir: “Kağnı Kolları, Kuvay-i Milliye’nin bir sembolü olmuştu. Cepheye cephane ve erzak, geriye yaralı taşıyan en mühim nakil vasıtamız köylülerin kağnılarıyla idi.”³⁷

Şapolyo, Ankara’ya gelişinde, Anadolu’da İstiklal Mahkemelerinin, Milli Mücadele’nin gidişatında oynadıkları mühim role dikkatleri çeker. Özellikle mahkemelerin işlevsel özellikleri ve mahkemelerin sahip olduğu olağanüstü yetkilerine karşı toplumda ortaya çıkan tepki ve düşüncelere yakinen şahit olur. İstiklal Mahkemelerinin gördüğü tarihsel işleve dair şunları söyler: “Eğer bu mahkemeler kurulmamış olsaydı, casuslar gizli propagandacılar davamızı içten çökerteceklerdi. Bu dehşet memleketimizi yıkmak isteyen hainlere göz açtırmadı. Ecnebi casuslar, padişahın adamları, cahil halkın isyanları, asker kaçakları bu mahkemelerin süratle iş görmelerinden yıldılar. İşte bu hainle-

32 Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi..., s. 34.

33 Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi..., s. 34.; Feridun Ergin, “Birinci Dünya Savaşında ve Atatürk Döneminde Fiyatlar ve Gelirler”, ATAM, Cilt: 3, Sayı: 7, Kasım 1986.

34 Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi..., s. 46-48.

35 Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi..., s. 26.; Ayın-Pe örgütü, İnebolu’da faaliyet gösteren ve Ankara Milli Hükümeti’nce kurulmuş gizli polis teşkilatıdır. Ekrem Baydar, Sami Karaören, Mustafa Kemal’in Gizli Teşkilatı: Atatürk’ün İstihbaratçısıydım, Destek Yayınları, İstanbul, 2010.

36 Enver Behnan Şapolyo, Atatürk ve Seymen Alayı, Ankara Kulübü Yay., Ankara, 2002, s. 9.

37 Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi..., s. 34.

re gevşek davranılsaydı bu mukaddes dava kazanılmazdı. İstiklal Mahkemelerinin Milli Mücadele’de hizmetleri büyük olmuştur.” Halkın psikolojisinde oluşan kanaatlere dair şunları belirtir: “... Bize hangi köylü rast gelse dizlerinin bağı kesiliyordu. Çünkü akıp giden İstiklal Mahkemesi idi. Köylüler arasında türlü rivayetler dolaşıyordu. Güya İstiklal Mahkemesinin ardında bir eşeğin sırtına yükseltilmiş bir darağacı varmış... Bir haini yakaladığı zaman hemen oracıkta asıverirmiş. Kimseden sorgusu ve korkusu yokmuş gibi efsaneleşmiş laflar dolaşıyordu.”³⁸

Şapolyo’nun Milli Mücadele sürecinde yaşadıklarından vardığı bir diğer önemli tespit ise sosyolojik içeriklidir. Milli Mücadele süresince Anadolu’da insanların ve toplumsal grupların yoğun hareketliliği, sosyolojik bir kazanımı da beraberinde getirmiştir. “... Bu köylere bir tek münevver gelip de, köylünün derterini dinlememiş, memleketin hakiki sahiplerini tanımamıştı. Milli Mücadele’nin en değerli bir tarafı da, İstanbul’dan hiç çıkmayan münevverin, köyü ve köylüyü tanıma fırsatını bulmasıdır.”³⁹

Şapolyo’nun Anadolu’ya geçmesi devam eden eğitimini bir defa daha yarıda bırakmasına neden olmuştu. Muallimlik eğitimini, Ankara Muallim Mektebi’nde 1922’de tamamlayacaktır.⁴⁰ Milli Mücadele döneminin en hareketli döneminde Ankara’da tarih-coğrafya muallimliği görevine başlar. Yeni Türkiye’nin ilk eğitimcilerinden biri olmaya nail olur. Yeni nesillerin, Kemalist eğitim ilke ve inkılapları ekseninde yetiştirilmesinde tarihi bir misyon üstlenir.

Şapolyo, Milli Mücadele sürecinde, Ankara’da neşrolunan bazı basın yayın organlarında sırasıyla Hâkimiyet-i Milliye, Öğüt ve Yeni Gün gazetelerinde meclis muhabirliği görevlerini ifa eder. Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinde Ankara’nın ve Türk toplumundaki değişimlerin yakın tanığı olur. Zor şartlar altında Anadolu halklarının irade, iman ve ittifak süreçlerini nasıl gerçekleştirdiğine yakinen tanık olmasından dolayı tarihten aktardıkları sosyal bilimlerdeki araştırmacılara Türk tarihini tarihsel-sosyoloji perspektifinden yeni bir nazarla değerlendirebilme olanağını sağlamaktadır. Şapolyo, Cumhuriyet Türkiye’sine dair taşıdığı hislerini şu sözleriyle kısaca ifade etmek ister: “Benim en büyük bahtıyarlığım, Milli Mücadele’nin en galeyanlı anlarında Ankara’da bulunuşumdur. Bununla beraber en büyük şansım da gazetecilik sebebiyle zaman zaman Atatürk’ün meclisinde bulunmaklığımdır.”⁴¹

Şapolyo, başka bir eserinde ise Milli Mücadele’ye dair duygularını şu sözlerle ifade

38 Şapolyo’nun İstiklal Mahkemelerine dair anlattıkları, Kastamonu İstiklal Mahkemesi Heyeti Reisi ve Saruhan Mebusu Mustafa Necati ve beraberindekilerle 10 Ekim 1920’de Kastamonu’dan Ankara’ya gelişlerinde yolda şahit olduğu olaylar üzerinden aktarır. Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin..., s. 58-59.; Enver Behnan Şapolyo, “50. Yıl Hatıraları”, Ankara, 15 Haziran 1970, s. 1.

39 Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi..., s. 81.

40 Gazi Lisesi Arşivi, Enver Behnan Şapolyo Özlük Dosyası, Dosya No: 231.7/1560.; Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Ansiklopedisi, Cilt: 8, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 38.; Enver Behnan Şapolyo, Peygamberler Tarihi, Ön Asya Yayınları, Ankara, 1968, s. 362.

41 Enver Behnan Şapolyo, “Enver Behnan Şapolyo”, 1 Ocak 1959, s. 3.; Kendi kaleminden kayıt etiği hatıraları. Enver Behnan Şapolyo, “50. Yıl Hatıraları”, Ankara, 15 Haziran 1970, s. 3-4.

eder: “İstanbul’un ve İzmir’in işgali üzerine Anadolu’da milli bir gaye hâsıl oldu. Milli şuurun uyanmasıyla “Anadolu İhtilali” doğdu. Ben bu ihtilali bu yazılarımda bütün safhalarını değil, yalnız cephe gerisi faaliyetlerini ve Ankara’da toplanan Kuvay-i Milliyecilerin canla başla ve büyük bir feragat-i nefisle ne şekilde çalıştıklarına ait hatırlarımı anlatacağım... Kuvay-ı Milliye tarihi yazılırken, meçhul kalmış olan Milli Mücadele Ankara’sını sizlere tasvir etmeğe çalışacağım. Her türlü yoksulluk ve büyük tehlikeler karşısında nasıl çalıştık, bunları anlatacağım.”⁴² Şapolyo’daki mevcut olan bu his ve düşünceler aslında bir dönemin neslini resmetmektedir. Eskiyen ve beklentilere cevap eremeyen geleneksel Osmanlı Devlet işleyişi ve yaşam şekilleri yerine, Batı’nın ilke ve felsefeleriyle bezenmiş ama içeriğinde güçlü bir Türk ulus kimliğini de barındıran modern bir devlet ve toplum özlemine taşımakta olduğu anlaşılmaktadır. Bu özlem aslında Kemalist devrimini gerçekleştirenlerin ve sürdürücüsü olanların ortak bir özlemi olarak yakın dönemin bir realitesi olmuştur.

Sonuç

Milli Mücadele, Anadolu halklarının bireysel ve toplumsal anlamda gösterdikleri büyük özverileriyle tarihe mal olmuş bir dönemin adıdır. Bu dönem bünyesinde birçok tarihi vaka, tartışma ve konuyu ihtiva eden zengin bir dönem olma özelliğini de taşımaktadır. Bu dönem bireyi var olduğu ortam içinde bir seçim yapmaya, bir anlamda taraf belirlemeye zorlamıştır. Birinci seçenek, hâkimiyetini ve istiklalini geleneksel esaslara bağlı kıldırmaya devam ettirerek, Emperyalizm/Osmanlı Saltanatı/İstanbul Hükümeti tarafından bir konumunu belirlemektir. İkinci seçenek ise Kuvay-i Milliye/Türk Milliyetçileri yanında yer alıp asi olmak veya ölmeyi göze almaktır. Şapolyo, genç yaşında bu iki seçenek arasında tercihini Kuvay-i Milliye’den yana kullanmıştır. Kuvay-i Milliyecilere katılıp Istaranca bölgesinde Yunan kuvvetlerine karşı askeri vazife üstlenir. Ancak çarenin İstanbul’dan Anadolu’ya geçmek olduğunu bir müddet sonra görür. Mim Mim Grubu’nun yardımıyla İnebolu’ya geçer. İnebolu-Kastamonu hattında cepheye cephane ve erzak taşıyan Kağrı Kolları’nda komutan vazifesiyle vatanın kurtuluşu için hizmet eder. Bu zaman zarfında yaşadıklarını eserlerinde kaleme alarak bir dönemin siyasal ve askeri yapılarının durumuna değindiği gibi, bir birey olarak perde arkasında kendi düşünce ve ruh halini ve de Anadolu’daki bireylerin düşünce ve ruh hallerine de değinir. Tanık olduğu olaylar hakkında verdiği bilgiler araştırmacılara Milli Mücadele dönemin sosyal ve bireysel yönlerini farklı bir bakış açısı ile değerlendirme olanağı vermektedir.

42 Enver Behnan Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi..., s. 8.; Atatürk’ün Ankara’ya Heyet-i Temsiliye sıfatı ile gelişi üzerinde durur. Enver Behnan Şapolyo, “Heyet-i Temsiliyenin Ankara’ya Nakli”, İller ve Belediyeler Dergisi, Sayı: 100, Şubat 1954, s. 174-176.; Mustafa Kemal Paşa’da Anadolu’da milli mukavemet fikrinin oluşması hakkında bkz. E. Semih Yalçın, “Mütareke Döneminde Mustafa Kemal Paşa’nın İstanbul’daki Faaliyetleri (30 Ekim 1918-16 Mayıs’ 1919)”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 28, 1995, s. 173-204.

Kaynakça

Gazi Lisesi Arşivi

TBMM Zabıt Ceridesi

Aslan, Taner. (2009). “İstanbul’un İşgaliyle Meydana Gelen Siyasî Ve Sosyal Buhranların Sosyo-Psikolojik Tahlili Üzerine Bir Deneme”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt 29, Sayı 1.

Çam, İsmail. (2010). “İstiklal Yolu ve Çankırı Güzergâhı”, *Millî Mücadelede Çankırı ve İstiklal Yolu Sempozyumu*, Çankırı, 21-23 Ekim.

Çiçek, Rahmi. (1997). “Ankara Hükümeti’nin Dünya’ya Açılan Kapısı İnebolu-Ankara Yolu”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 5, Sayı 20.

Ekinci, Necdet. (1994). “Kurtuluş Savaşında İstanbul Ve Anadolu’daki Türk Ve Düşman Gizli Faaliyetleri”, *Atatürk Yolu*, Cilt 4, Sayı 14, Ankara.

“Enver Behnan Şapolyo”, (Haziran 1972). *Çağrı Dergisi*, Sayı 173.

Ergin, Feridun. (Kasım 1986). “Birinci Dünya Savaşında ve Atatürk Döneminde Fiyatlar ve Gelirler”, *ATAM*, Cilt: 3, Sayı: 7.

Evsile, Mehmet. (2012). “Millî Mücadele Gerisinde Günlük Hayat”, *History Studies*, Cilt 4, Sayı 1.

Kayalı, Hasan. (2011). Bağımsızlık Mücadelesi, Reşat Kasaba (Ed.), *Türkiye Tarihi (1839-2010)*, Cilt 4, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Müderrişoğlu, Alptekin. (1994). “Kurtuluş savaşının Mali Kaynakları”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 4 Sayı: 13.

Özlu, Hüsnü. (2009). “Millî Mücadele Yıllarında Kastamonu’da Müdafaa-I Hukuk Hareketinin Doğuşu ve Bölgenin Kuvay-ı Milliye’ye Katılışı”, *Ç.T.T.A.D.*, Sayı 18-19, Bahar-Güz.

Özsoy, Osman. (1998). *Türkiye’nin İmaj Sorunu ve 2000’li Yılların Eşiğinde Yeni Vizyon Arayışları*, Alfa Basım Yayın, İstanbul.

Polat, Hasan Ali (2008). *Millî Mücadele Yıllarında Marmara Bölgesinde Faaliyet Gösteren Müfrezeler, Milis Kuvvetleri Ve Çeteler (1918-1922)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tez, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Şapolyo, Enver Behnan. (2002). *Atatürk Ve Seymen Alayı*, Ankara Kulübü Yayınları, Ankara.

Şapolyo, Enver Behnan. (Kasım 1965). “Atatürk ve Üç Kılıç”, *Türk Kültürü*, Sayı 35.

Şapolyo, Enver Behnan. (1 Ocak 1959). “Enver Behnan Şapolyo”.

Şapolyo, Enver Behnan. (15 Haziran 1970.) “50. Yıl Hatıraları”, Ankara.

Şapolyo, Enver Behnan. (Şubat 1954). “Heyet-İ Temsilîyenin Ankara’ya Nakli”, *İller Ve*

Belediyeler Dergisi, Sayı 100.

Şapolyo, Enver Behnan. (Ekim-Kasım-Aralık 1975). “Atatürk ve Üç Kılıç”, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 31-32-33.

Şapolyo, Enver Behnan. (1961). *İnkılâp Tarihi, İstiklal Matbaası*, Ankara.

Şapolyo, Enver Behnan. (1957). *Kuvayı Milliye Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara.

Şapolyo, Enver Behnan. (Sontesrin-İlkkânun-Sonkanun 1943-1944). “Milli Felsefe Nedir”, *Doğu*, Sayı 13-14-15.

Şapolyo, Enver Behnan. (1967). *Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi*, İstanbul.

Şapolyo, Enver Behnan. (1968). *Peygamberler Tarihi*, Ön Asya Yayınları, Ankara.

Şapolyo, Enver Behnan. (1966). *Türk Akıncıları*, Rafet Zaimler Kitabevi, İstanbul.

Tural, Mehmet Akif. (Temmuz 1995). “Tekâlifi Milliye: Halka Borcu Kalmayan Devlet”, *ATAM*, Cilt: 11, Sayı: 32.

Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Ansiklopedisi. (2007). Cilt 8, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Yalçın, E. Semih. (1995). “Mütareke Döneminde Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki Faaliyetleri (30 Ekim 1918-16 Mayıs 1919)”, *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 17, Sayı 28.